

Amartya Sen'in Yetenek Yoksunluğu Olarak Yoksulluk Analizi

Savaş BEYTER¹ ve Mahir ÖZHAN²

Öz

Bu makalenin ortaya çıkmasına neden olan odak noktası, Amartya Sen'in pek çok kişinin ilgisini çekmiş gibi görünen yetenek yaklaşımının, yoksullukla sistematik ve önemli düzeyde mücadelede nasıl kullanılabileceğiydi. Dolayısıyla, standart parasal ölçüm uygulamalarına göre yürütölen değerlendirmeler ile temel yeteneklerdeki yoksunluğa dayalı değerlendirmeler arasındaki farklar açıklanarak yapıcı bir bağlantı sağlanmaya çalışılmıştır. Yoksulluğa çok boyutlu yaklaşımlara devam eden ilgi göz önüne alındığında bu çalışma, yoksulluk ve yoksunluğu değerlendirmek ve anlamak için Sen'in yetenek göstergelerinin kullanılabileceği yolları ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Amartya Sen, Yetenek Yaklaşımı, Yoksulluk

Poverty Analysis as Capability Approach of Amartya Sen

Abstract

The focus that led to the emergence of this article was how Amartya Sen's capability approach, which seems to have appealed to many, can be used to combat poverty on a systematic and substantial scale. Therefore, a constructive connection has been tried to be provided by explaining the differences between assessments based on standard monetary measurement practices and assessments based on deprivation in basic skills. Given the constant interest in multidimensional approaches to poverty, this study considers ways in which Sen's ability indicators can be used to assess and understand poverty and deprivation.

Key Words: Amartya Sen, Capability Approach, Poverty

Atıf İçin / Please Cite As:

Beyter, S. ve Özhan, M. (2023). Amartya Sen'in yetenek yoksunluğu olarak yoksulluk analizi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(ÖS), 221-234. doi:10.33206/mjss.1287347

Geliş Tarihi / Received Date: 25.04.2023

Kabul Tarihi / Accepted Date: 17.09.2023

¹ Bilim Uzmanı - Hakkari Üniversitesi, savasbeyter@hakkari.edu.tr,

 ORCID: 0000-0002-4047-4468

² Dr. Öğr. Üyesi - Siirt Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, mahirozhan@siirt.edu.tr

 ORCID: 0000-0002-5274-6600

Giriş

Ekonomi alanında Nobel ödülüne sahip Amartya Sen'in ekonomi ve etik alanlarına yaptığı katkıların yanı sıra temel özgürlükler, insan hakları ve demokrasiye ilişkin gözlemleri ile yoksulluk ve eşitsizlik alanındaki çalışmaları uluslararası normların uygulanması için bir çerçeve oluşturulmasına yardımcı olmuştur. Ayrıca Sen, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından yayımlanan İnsani Gelişme Endeksi'nin oluşumunda kilit rol oynayarak insani gelişme kavramı ile ülkelerin milli gelir sıralamalarına yeni bir bakış açısı kazandırdı (Fukuda-Parr, 2003, s. 301). Temel yeteneklerden yoksunluk yaklaşımı, açlık ve yoksullukla mücadelede de yeni bir boyut kazandırdı.

1980'li yıllarda kavramsallaştırmaya başladığı yetenek yaklaşımının arka planına ilişkin ayrıntılar veren Amartya Sen, söz konusu kuramın gelişiminin izini Aristoteles'e kadar sürmektedir (Sen, 2004, s. 107). Yaklaşımında savunduğu gerekçelerin bir kısmının Adam Smith ve Karl Marx'ın bazı çıkarımlarıyla ilgili olduğunu iddia eden (Sen, 1993, s. 46) Sen, John Rawls'un Adalet Teorisi adlı eserinden büyük ölçüde etkilense de Rawls'un öz-saygı (self-respect) ve birincil mallara (primary goods) olan vurgusuna eleştiriler geliştirmiştir (Sen, 1992, s. 8). Sen'e göre birincil mallar amaç değil araçtır. Tüm insanlar aynı olsaydı, emtia endeksi herkese aynı özgürlükleri verirdi. Bununla birlikte, farklı insanlar aynı refahı veya iyiliği elde etmek için farklı miktarlara ve farklı türde mallara ihtiyaç duyduğunda temel sosyal iyiliklerin karşılaştırılması başarısız olurdu (Robeyns, 2005, s. 98). İnsanlar fiziksel yapıları, ortalama yaşam süreleri, sağlık durumları, yaşama ve çalışma ortamları, iklim koşulları, beslenme ve moda tercihleri gibi konularda birbirlerinden farklılık gösterirler. Bu aşamada, bireylerin belirli şeyleri yapabilme yeteneği tartışılmalı ve dikkate alınmalıdır (Sen, 1979, ss. 215-218).

Sen'in yetenek yaklaşımına ve onun geleneksel gelir temelli yoksulluk değerlendirmelerine yönelik eleştirisine ilişkin kısa bir tartışmadan sonra, yetenek temelli ve tüketim temelli yaklaşımları karşılaştırmak için bir çerçeve çizilmiştir. Daha sonra, Sen'in yoksulluğu parasal göstergelerle tanımlamaya karşı argümanının özündeki parametrik varyasyonların önemini ve boyutunu test ederek parasal kaynaklar ile bireysel başarılar arasındaki ilişkiyi belirlemeyi amaçlayan değerlendirmemiz sunulur. Bulgular, yetenek yaklaşımının politikalara rehberlik etme kapasitesini geliştirmek için daha fazla araştırmanın gerekli olduğu alanları belirlemek ve politika hedeflerini finansal bakış açısı yerine yetenek perspektifinden düşünmek için yararlıdır.

Yoksulluk Olgusu ve Yetenek Yaklaşımı

Kavramsal Olarak Yoksulluk

Yoksulluk, karmaşık bir toplumsal fenomendir. Farklı toplum kuruluşları, yoksulluğun nedenlerini araştırmaya ve bunun üstesinden gelmek için stratejiler belirlemeye çalışmışlardır çünkü yoksulluğun kültürel ve tarihsel temellerinden bağımsız evrensel bir tanımı yoktur (Santos, 2017, s. 127).

Dünya Bankası, yoksulluğu, refahın olmaması olarak tanımlar (World Bank, 2001, s. 15) Yoksulluk, ekonomik, sosyal ve duygusal yetersizlik demektir. Geleceğe yönelik özelemlerimizi belirlemek için ihtiyaç duyduğumuz kaynaklar, yoksulluk tarafından elimizden alınıyor. Kaliteli bir eğitim almayı, sağlıklı bir yaşam sürmeyi, güvenli bir evde yaşamayı ve rahat bir emekliliğin tadını çıkarmayı zorlaştırabiliyor (Alcock, 1997, s. 3).

Her kültürde ve hemen hemen her tarihsel çağda görülebilen bir olgu olan yoksulluk, bazen insandan kaynaklı nedenlere, bazen çevresel faktörlere ve bazen de savaş gibi insan yapımı faktörlere atfedilebilmiştir. Bu anlamda yoksulluk, bir kişinin geçimini sağlama ya da sadece başkalarıyla etkileşim kurma konusundaki yetersizliğidir. Yoksulluk, 16. yüzyılda Avrupa'da kapitalizmin ortaya çıkışı ile bağlantılıdır. Tarımsal faaliyetlerin ticarileşmesi ve ardından kırsalda geçimini sağlayamayacak durumda olanların kentsel alanlara taşınması sonucunda yoksulluğun modern tanımları ortaya çıkmıştır. Kentsel yoksulluk, geleneksel uygarlıklarda toplumsal ilişkileri zedeleyen yapısal bir soruna dönüşmüştür (Buğra, 2005, s. 2).

Yoksulluğun birbiriyle bağlantılı çok sayıda boyutu vardır. Birçok şeyin eksikliğinden söz edilse bile yoksulluk, temel anlamda beslenme eksikliğidir. Ek olarak, yoksulluğun çaresizlik, sessizlik, güven, suçluluk ve aşağılanma gibi önemli psikolojik etkileri de vardır. Üçüncüsü, yoksul bireyler temiz su, yol ve ulaşım gibi temel olanaklara erişimden yoksundur. Dördüncüsü, yoksulluk içinde yaşayanlar, eğitimin kendilerini bu yoksulluktan kurtaracağına inanma eğilimindedir. Beşincisi, hastalık ve yetersiz hijyen koşulları, yoksunluğun neredeyse evrensel nedenleridir. Son olarak, kırılganlıklarıyla başa çıkmanın bir yolu olarak,

yoksul bireyler fiziksel, insani, sosyal ve çevresel varlıklarını yönetmek adına gelirlerini tartışmaktan kaçınma eğilimindedirler. Bu güvenlik açığı, birçok bağlamda bir cinsiyet bileşenine sahiptir (Alkire vd., 2015, s. 1).

Yoksulluğun nedenlerinin değerlendirme sürecinde, yaş, cinsiyet, engellilik durumu, aile yapısı, ekonomik ve sosyal politikalar, işsizlik, göç gibi birçok faktör etkili olmaktadır. Bir ülkenin ekonomik yapısının yetersiz olması, yoksulluğun önemli bir nedenidir. Ancak gelişmiş ekonomiye sahip ülkelerde bile yoksulluk, önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Güzel, 2021, s. 84).

Refah düzeyindeki değişikliklere bağlı olarak, yoksulluğun tanımı ülkeden ülkeye ve zaman zaman değişmektedir. Bu karşılaştırmaların yapılabilmesi için nüfus içindeki yoksulların yüzdesinin hesaplanması gerekmektedir. Yoksulluğa daha net çözümler sunabilmek için mutlak, göreceli ve öznel yoksulluk gibi yöntemler geliştirilmiştir (TÜSİAD, 2000, s. 95).

Geleneksel yoksulluk tanımlarına bakıldığında, literatürde çok fazla destek kazanmış olan iki temel akım vardır:

- Kişinin kendi varlığı için asgari maddi gereksinimleri vurgulayan mutlak bir bakış açısı
- Yoksulluğu her toplumda yaşam standardına göre değişen bir gerçeklik olarak gören göreceli bir bakış açısı

Diğer bir bakış açısı ise, yoksulluğu yetenek eksikliği olarak gören Amartya Sen'in görüşüdür (Santos, 2017, s. 126). Mutlak ve göreceli yoksulluk tanımlarında gelir esas alınırken, diğer yoksulluk türlerinde gelirin yanında bireylerin sahip olduğu sosyal ihtiyaçlar da dikkate alınmaktadır (Ak, 2016, s. 302).

Aşırı yoksulluk düzeyi, ekonomik gelişmenin en bariz göstergelerinden biri olduğu için, politika yapıcılar ve kamuoyu, aşırı yoksulluğun derecesi ve eğilimleriyle çok ilgileniyor. Dünya çapında şiddetli yoksulluğun ortadan kaldırılmasına yönelik önemli bir politika vurgusuna rağmen, yine de bunu tanımlamak ve değerlendirmek zordur. Hangi kavramların, metodolojilerin ve verilerin en uygun olduğu hala tartışmaya açıktır. Hepsi farklı para birimlerinde fiyatlandırılan oldukça farklı mal ve hizmetleri kullanan çok çeşitli nüfusların yaşam standartlarının nasıl karşılaştırılacağı bu konunun merkezinde yer alır. Aynı yaşam düzeyini simgeleyen ve altında bir kişinin ülkeler arasında ve zaman içinde yoksul olarak kabul edildiği evrensel bir eşiğin (veya yoksulluk sınırının) nasıl belirleneceği bu sorunun bir yönüdür. Dünya Bankası, 1990'ların başından bu yana, özellikle dünyanın en yoksul uluslarının bazılarının ulusal yoksulluk sınırlarını temel alan dünya çapında bir yoksulluk sınırı kullanarak küresel aşırı yoksulluğu izlemektedir (Ferreira vd., 2015, ss. 2-3).

Rowntree'nin 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarındaki çığır açan araştırması ve şu anda mevcut olan diğer tüm yöntemler, yoksulluğun nasıl tanımlanacağı ve değerlendirileceğiyle ilgili bir dizi geniş soruna tabidir. Yoksulluğun hangi alanda tanımlandığı ve bu alanın seçilen göstergeler tarafından nasıl yansıtıldığı bu durumda önemlidir. Ölçümle ilgili tartışmalar sırasında bazı sorular gündeme geldi. Örneğin, yoksulluk sadece maddi bileşenleri açısından mı tanımlanmalı yoksa sosyal, kültürel ve politik bileşenleri de içermeli midir? Yoksulluk, kaynaklar veya faydalar (parasal yöntemin çeşitli modellerinde tipik olarak yapıldığı gibi) veya maddi kısıtlamaların olmaması (yetenekler yaklaşımında yapıldığı gibi) açısından mı ölçülmelidir? Veya herhangi bir stratejiye ne tür göstergeler uygulanmalıdır? Örneğin göstergeler, insanlar tarafından gerçekte neyin başarıldığına mı yoksa mevcut kaynaklar ve mevcut ortam göz önüne alındığında neyin mümkün olduğuna, yani belirli şeyleri yapma becerisine mi odaklanmalı (Laderchi, Saith, ve Stewart, 2003, s. 244)?

Sen, yoksulluğun gelir dağılımı ve diğer önemli yönlerini göz ardı ettiği için kişi sayısına göre ölçüm yapan yoksulluk göstergelerinin yetersiz olduğunu savunur. Daha eksiksiz bir yoksulluk tanımının, yoksulluk içinde yaşayanların ortalama gelir düzeyini ve bu düzeyin yoksulluk sınırının ne kadar altına düştüğünü de hesaba katması gerektiğini savunur. Yoksulların gelir eşitsizliğinin de bu yöntemle ölçülmesi gerektiğini ve bu dağılıma duyarlı yoksulluk ölçüsü, yoksulluk içinde yaşayanlar arasındaki gelir transferinden etkilenmelidir. Yaygın yoksulluk ölçütlerinde gördüğümüz gibi, yalnızca yoksulluk içindeki insanların sayısı önemliyse, bir politika yapıcı, yoksulluk sınırındaki en düşük gelire sahip olanlardan geliri, bunun hemen altındakilere yeniden dağıtabilir. Bunu yaparak, yoksulluğun eşiğindeki insanlar bundan kurtulacak ve yoksulların nüfusu azalacaktır. Bununla birlikte, bu önlem, sınırın altındakilerin yaşadığı artan yoksulluk derecesinden tamamen habersiz olacaktır (Hoover, Formby, ve Kim, 2004, ss. 544-545).

Yetenek Yaklaşımı

Sen'in geleneksel refah ekonomisine yönelik itirazları, yetenek yönteminin entelektüel temellerini içerir. Bu eleştiriler genellikle refahı veya serveti (gelir, meta düzeni) fayda (mutluluk, arzu tatmini) ilişkilendirir. Sen, mallar, insan işlevi/yeteneği ve fayda arasında şu ayrımları yapar (Clark, 2006, s. 33):

Meta → İşlevsel Yetenek → İşlev → Fayda (Örnek: Mutluluk)

Yetenek yaklaşımında yer alan merkezi kavramlar yetenek ve işlevlerdir. İşlevsellikler, Sen'in bir kişinin olmaya ve yapmaya değer verebileceği çeşitli şeyler dediği kavramdır (Sen, 2004, s. 75).

Yetenek yaklaşımı, iki normatif iddiayı içeren teorik bir çerçevedir. Birincisi, refahı elde etme özgürlüğünün birincil ahlaki öneme sahip olduğu iddiası; ikincisi, refahın insanların yetenekleri ve işlevleri açısından anlaşılması gerektiği iddiasıdır. Yetenekler, insanların isterlerse başarabilecekleri işler ve varlıklardır- iyi beslenmek, evlenmek, eğitim görmek ve seyahat etmek gibi şeyleri yapma veya olma fırsatları; işlevler ise gerçekleştirilmiş yeteneklerdir. Bir kişinin bir dizi aracı kaynakları ve kamu mallarını bir işleve dönüştürüp dönüştüremeyeceği (yani, belirli bir yeteneğe sahip olup olmadığı), önemli ölçüde, yetenek literatüründe dönüşüm olarak adlandırılan belirli kişisel, sosyopolitik ve çevresel koşullara bağlıdır (Robeyns ve Byskov, 2021, s. 1).

Bir birey için başarı, işleyişi ile tanımlanır. Ne olduğu ya da ne olabileceğidir. O kişinin gerçek durumunun bir bölümünü tasvir eder. Örneğin, bisiklet sahibi olmakla bisiklet kullanmak arasında ayırım yapmak önemlidir. Ayrıca icra etme eylemi verdiği keyiften ayırt edilmelidir. Örneğin hareket halindeyken alınan zevk bu aktiviteye bağlanmamalıdır. Metalara ve beraberindeki niteliklere sahip olmak ve fayda elde etmek (bu süreçten kaynaklanan keyif gibi) iki farklı şeydir (Sen, 1999a, s. 6).

Yetenek Yoksunluğu Olarak Yoksulluk

Yetenek Yoksunluğu ve Gelir Yoksunluğu

Genel olarak erişilebilir özgürlüklere ve özel olarak işlev görecekt becerilere odaklanmak, yetenek yaklaşımının ana temasıdır (Sen, 1995, s. 266). Yetenek yaklaşımı, yetenekler ve işlevler temeli üzerine kuruludur. Yetenekler, insanın varlıkları ve faaliyetleri iken insanın kapasitesi ise, bireyin elde edebileceği farklı yeteneklerin bir karışımıdır. Sonuç olarak yetenek, bir kişinin belirli bir şekilde yaşama özgürlüğünü ifade eden fonksiyon vektörlerinin bir toplamıdır (Sen, 1992, ss. 39-40). Bu bağlamda, bir kişinin yetenek seti, içinden seçim yapabileceği faaliyetler veya vektörler kümesi iken, bir kişinin kapasitesi, olumlu özgürlükleri veya fırsatlarıdır. Ayrıca Sen, yetenekler terimini bazılarını tanımlamak için de kullanır. Toplumla özgürce katılabilme kapasitesi gibi (Qizilbash, 2008, ss. 55-56).

İnsan işlevleri ve yetenekleri birbiriyle yakından ilişkili olsa da değişme potansiyeline sahiptir (Robeyns, 2003, s. 11). Yaşam koşullarının farklı yönleri olduklarından, işlevler bir anlamda yaşam koşullarıyla daha doğrudan ilişkilidir. İşlevsellik başarıdır, yetenek ise başarıya yeteneğidir. Öte yandan, yetenekler, yaşamlarımız için gerçek olasılıkları sorgulamamızı sağlayan pozitif özgürlük kavramlarıdır (Sen, 1987, s. 36).

Bu stratejide her bireyin bireyselliği dikkate alınır. Örneğin, küçük bir çocuğun bir yetiştikinden daha az kaloriye ihtiyacı olabiliyorken, belirli bir hareketlilik seviyesine ulaşmak için, engelli bir kişi ise gerekenden daha fazla finansal kaynağa ihtiyaç duyar. İnsanların gereksinimleri ve yetenekleri değişebileceğinden, belirli bir mal ve hizmet seti, her bir kişinin erişebildiği fonksiyon setine dayalı olarak farklı veriler üretecektir. Sen, kapasite gibi faydalı fonksiyonlar açısından sonuca vurgu yapar. Yalnızca değer verilen faaliyetler mutluluğu artırır. Bir işlevin değerli olup olmadığını her bireyin durumu belirleyecektir. Ulaşılabilir sonuçlardaki farklılık, değişim faktörlerinden kaynaklanmaktadır. Kişisel, sosyal ve çevresel faktörlerin tümü, bir kişinin arzu edilen bir işlevi elde etme kapasitesini belirlemede rol oynar. Bir kişinin çalışma özgürlüğü, kadınların sorumluluklarına ilişkin normlar ve işçi haklarına ilişkin yasalar dahil olmak üzere çeşitli sosyal faktörlerden etkilenir. Sen, çeşitli işlevler arasından seçim yapma özgürlüğünün içsel değerini vurgular ve erişilebilen değerli işlevlere temel özgürlükler olarak atıfta bulunur (Hill, 2003, s. 118).

Aşağıdaki örnek, yetenek ve işlev arasındaki ayrımı en iyi şekilde göstermektedir. Sen'in, yetersiz beslenen iki kişinin standart senaryosunu ele aldığını düşünün. İlk kişi Etiyopya'da kıtlık yaşar ve ikinci kişi, Washington'daki Çin büyükelçiliğinin önünde Çin'in Tibet'i işgalini protesto etmek için açlık grevine girer. Her ikisi de yeterli beslenmeden yoksun olsalar da açlıktan ölmekten kaçınma özgürlükleri çok farklıdır.

Washington protestocusu, Etiyopyalıya göre yeterli beslenmeyi ve açlığı gidermeyi sağlayabilirken, Etiyopyalı bunu sağlamaz. Yetenek yaklaşımındaki bir diğer önemli nitelik de emek ve ürünler arasındaki farklılaşmadır (Robeyns, 2003, s. 11).

Daha fazla detaylandırarak olursak, örneğin yüksek geliri olan ama siyasete girme şansı olmayan bir kişi genellikle yoksul olarak kabul edilmez, ancak yine de çok fazla özgürlüğe sahip değildir. İnsanların çoğundan daha zengin ancak tedavisi çok pahalı olan önemli bir hastalık ile boğuşan biri standart dağılım istatistiklerinde yoksul olarak sınıflandırılmasa da önemli bir şekilde yoksun durumdadır (Sen, 1997c, s. 156).

İnsanların refahını korumak için sahip olduğu geniş özgürlükler, yetenekler olarak nitelendirilebilir. Ayrıca, yetenek setinin, insanların iyi bir varoluş ararken önemli alternatifler arasında seçim yapabilmeleri gerçeğiyle gösterilen ek sorumluluklara sahip olduğunu da gösterir. Sözelimi, x kişisine s kümesinden seçim yapma seçeneği verilmesi durumunda bu işlevin sunduğu mutluluk, yalnızca x'e değil, aynı zamanda s kümesine de bağlı olur. Yetenek yöntemiyle refahın hem rekabetçi hem de bağlantılı karakterizasyonları mümkündür ve her iki durumda da uygulanabilir. Bireysel seçim özgürlüğü, yalnızca kişinin kendi refahını belirlemede temel olarak görülse bile, her bireyin sahip olduğu özgürlük derecesinin bir toplumun başarısı üzerinde önemli bir etkiye sahip olabileceğinin altının çizilmesi gerekmektedir. Aslında, özgürlük bireysel mutluluğa katkıda bulunsun ya da bulunmasın, toplumsal refahın bir bileşeni olarak görülebilir ve bu haliyle onu takip etmek için nedenlerimiz vardır. Özgürlüklerin eşitliğinin analizi ve değerlendirilmesi, yetenek yönteminin sunduğu bakış açısı kullanılarak yapılabilir. Benimsediğimiz temel yapı ne olursa olsun, odak noktamızı gelir merkezli bir yaklaşımdan yetenek merkezli bir vizyona kaydırđığımızda, yoksullukla mücadele konusunda daha fazla bilgi sahibi oluyoruz. Yoksullukla mücadele politikasının en önemli amaçlarını açıklığa kavuşturur ve olası görünmeyen durumlarda örneğin Avrupa ve Amerika'nın zengin ülkelerinde yoksulluğun nasıl ortaya çıkabileceğini anlamamıza yardımcı olur. Yoksulluğa bir özgürlük eksikliği olarak odaklanmak, birkaç önemli hususun ışığında akılcıdır (Sen, 1992, ss. 150-152).

Yetersiz gelir ile yetersiz kapasite arasında kavramsal farklılıklar olsa da gelir, kapasiteler için kilit bir araçtır. Bu nedenle, bu iki bakış açısı arasında bir korelasyon gereklidir. Gerçekten de artan kapasite, sırasıyla geliri ve üretimi artırır. Temel eğitim ve yüksek kaliteli sağlık hizmetlerine erişim fırsatları sadece yaşam standartlarını yükseltmekle kalmaz, aynı zamanda gelir yoksulluğunu da azaltır. Bu bağlamda, kişi yoksul olsa bile kaliteli tıbbi ve eğitimsel hizmet olarak yoksulluğu aşabilir. Gelir ve kapasite arasında bağlantılar olmakla birlikte gelir yoksulluğunu ortadan kaldırmamanın tek başına yeterli olmayacağını kabul etmek gerekir. Eğitim, sağlık ve diğer ilgili alanları finanse ederken sadece gelir yoksunluğunu ele almaya çalışırsak, amaçlarla yöntemleri birleştirmiş oluruz. Yoksulluğu ve yoksunluğu anlayabilmemiz için, insanların deneyimlediği gerçek özgürlükleri dikkate almalıyız. Genişleyen kapasiteler, üretkenliği ve kazanç potansiyelini artırır, bu da yaşam kalitesini artırır ve doğrudan veya dolaylı olarak yoksunluğu azaltır. Bu bağlamda, araçsal bağlantılar tartışmasız önemli olsa da yoksulluğun genel yapısına ilişkin analizlerin yerini alamazlar (Sen, 2004, ss. 131-133).

Sen, 1979'daki Neyin Eşitliği adlı çalışmasından itibaren yeteneklerin önceden belirlenmiş bir listeye tabi olamayacağını savunmuştur. Bazı temel yeteneklerin her toplumda ilgili yetenekler listesinde yer alabileceğini belirten Sen, belirli bir amaç için yeteneklerin kapsamını daraltmanın daha mantıklı olabileceğini vurgulamıştır (Sen, 1979, s. 218). şimdiye kadar, yetenek yaklaşımı, dikkate alınması gereken faaliyetlerin bir listesini sunmadığı için bir yeterlilik çerçevesi kullanan herhangi bir değerlendirme çalışması, bir dizi ek faaliyet gerektirir. Robert Sugden veya John Roemer gibi bazı iktisatçılar, Sen'in önemli görevlerin bir listesini vermemesini veya bu yetenek seçiminin nasıl yapılması gerektiğini belirtmemesini eleştirmişlerdir (Robeyns, 2003, s. 36). Filozoflar arasında Martha Nussbaum, Sen'in bir listeyi belirlemesi gerektiğini söyleyen önde gelen isimlerden biridir. Nussbaum ampirik çalışmalarında, zamanla değişebilen ve yapılacak katkılar sayesinde daha fazla değiştirilebilecek açık bir yetenekler listesi oluşturmuştur (Nussbaum, 2003, ss. 40-42).

Sen, Anthony B. Atkinson'ın (Atkinson, 1970) eşitilsizliğin ölçülmesi konusundaki çalışmasını öncü bir çaba olarak görmesine rağmen, kişileri simetrik olarak ele alarak, bireylerin gelirlerinden ve diğer koşullardan ne elde ettiğini açıkça hesaba katmadığı için çalışmayı eleştirmiştir. Ona göre, bu yapının ötesine geçmek ve sosyal refahın veya sosyal hedeflerin kurucu parçaları olarak bireysel avantajların doğasını incelemek için insanların heterojenliği ve gelirsizlik durumu dikkate alınmalıdır. Gelir tahmini de elbette diğer tekniklerden biridir ve çok farklı amaçlara hizmet eder. Gelir şüphesiz çok önemli bir araçtır, ancak önemi, insanların amaçlarını gerçekleştirmelerini ve meşru olarak arzu ettikleri varoluş hallerine

ulaşmalarını sağlama biçiminde yatmaktadır. Gelir dağılımı ile ilgili bu temel sorunlar birbirinden ayrılamaz ve insan özgürlüğüne ve refahına değer veren bir toplum, bu sorunları hem sosyal hem de kişilerarası karşılaştırmalarda dikkate almalıdır. Bir yanda finansal ve diğer kaynaklar ile diğer yanda kişisel başarılar ve özgürlükler arasında kesin bir ilişki yoktur. Çeşitli fırsat biçimleri, sistematik olarak gelirlerin yapabileceğimiz veya olabileceğimiz çok sayıda şeye çevrilmesiyle sonuçlanır, bu da sürdürebileceğimiz yaşam tarzları üzerinde bir etkiye sahiptir. Sen, en az beş önemli parametrik varyasyon kaynağı olduğunu belirterek, her birini açıklamaya devam etmiştir (Sen, 1997b, ss. 385-386):

Kişisel heterojenlikler: İnsanların talepleri, engellilik, hastalık, yaş veya cinsiyetle bağlantılı olabilen fiziksel özelliklerine bağlı olarak değişir. Örneğin, hasta bir birey, hastalığı olmayan birinden hastalığıyla başa çıkabilmek için daha fazla gelire ihtiyaç duyabilir. Dezavantajları telafi etmenin farklı yolları olsa da bazı dezavantajlar daha yüksek tedavi veya bakım maliyetleri ile bile ortadan kaldırılamayabilir.

Çevresel farklılıklar: Bir kişinin belirli bir miktarda gelir elde etme yeteneği, sıcaklık, yağış, sel ve diğer iklim faktörlerindeki değişikliklerden etkilenebilir.

Sosyal iklimdeki eşitsizlikler: Halk sağlığı hizmetleri ve epidemiyoloji, halk eğitim politikaları ve belirli bir bölgede suç ve şiddetin varlığı veya yokluğu gibi sosyal faktörlerin tümü, kişisel gelirlerin ve kaynakların işlevlere nasıl dönüştürüldüğünü etkiler. Çağdaş sosyal sermaye literatürünün vurgulama eğiliminde olduğu gibi, topluluk ilişkileri, kamusal olanaklara ek olarak oldukça önemli olabilir.

Farklı ilişki perspektifler: Geleneğe bağlı olarak, farklı grupların yerleşik davranış kalıpları için farklı meta gereksinimleri olabilir. Bir kişinin geliri o ülkedekinden çok daha yüksek olsa bile, varlıklı bir mahallede nispeten yoksul olmak, bazı temel faaliyetlerde bulunmalarını (toplumsal yaşama katılmak gibi) kısıtlayabilir. Örneğin, Adam Smith 200 yıldan daha uzun bir süre önce, toplum içinde utanmadan görünebilmenin zengin bir kültürde daha yoksul bir topluma göre daha yüksek standartlarda giyim ve diğer görünür harcamalar gerektirebileceğini fark etti. Aynı parametrik çeşitlilik, benlik saygısını desteklemek için gereken kişisel varlıklar söz konusu olduğunda mevcut olabilir. Belirli bir uygarlıkta, bireyler arası bir varyasyondan çok toplumlar arası bir varyasyondur, ancak iki sorun sıklıkla bağlantılıdır.

Aile içi dağıtım: Kazananlar da dahil olmak üzere tüm aile üyeleri, bir veya daha fazla aile üyesinin elde ettiği gelirden pay alır. Bu nedenle aile, gelirlerin kullanımını açısından değerlendirilmesinde temel birim olarak hizmet eder. Bir ailenin gelirinin, çeşitli üyelerinin ihtiyaçlarına ve amaçlarına göre nasıl dağıtıldığı, ailenin her bir üyesinin ne kadar varlıklı veya özgür olduğunu belirleyecektir. Sonuç olarak, aile gelirinin dağılımı, kişisel başarı ve fırsatları genel aile gelir düzeyiyle ilişkilendirmede çok önemli bir parametrik değişkendir. Belirli aile üyelerinin yaşadığı faydalar ve zorluklar, izlenen dağıtım kurallarına (örneğin, cinsiyete, yaşa veya algılanan ihtiyaçlara dayalı olanlar) bağlı olarak büyük ölçüde değişebilir.

Yaşam standartlarındaki bireysel farklılıklar, eşitsizliği göstermede referans olarak kullanılabilir. Ancak, insanların gerçek yaşam koşullarına ilişkin ek veriler elde edilene kadar, eşitsizlik konusunda kesin hükümler vermek mümkün değildir. Yoksulluk kavramı mutlak değerlendirmelerle önemsizleştirilemez. Yoksulluğu yalnızca görece olarak görme eğilimi kısmen, daha önceki durumda olduğu gibi, bazı isteklerin mutlak tatmininin bir kişinin diğerlerine göre göreceli konumuna bağlı olabileceği olasılığından kaynaklanır. Bir kişinin belirli kumsalların mevcudiyeti ve erişilebilirliği konusundaki göreceli avantajı, ıssız bir kumsalın keyfini çıkarmadaki mutlak avantajını belirleyebilir. Adam Smith, Ulusların Zenginliği'nde temel ihtiyaçlar fikrini tartışırken bu noktayı etkili bir şekilde ortaya koydu. İhtiyaçlar derken, hem kişinin yaşam tarzını sürdürmesi için çok önemli olan öğeleri hem de ulusun geleneklerinin önemini kastediyordu. Yoksul bir erkek, deri ayakkabılar İngiltere'de hayatın bir zorunluluğu haline geldiğinde toplum içine çıkmaktan utanırdı. Bu bakış açısı, aşağılanmayı önlemek için on sekizinci yüzyıldaki bir İngiliz vatandaşının deri ayakkabı giymesi gerektiğini savunur. O topluluktaki çoğu insan deri ayakkabı giydiği için durumun böyle olduğu doğru olsa da söz konusu kişinin diğerlerinden daha az aşağılayıcı olması için mutlaka deri ayakkabı giymesi gerekmez. Yetenekler söz konusu olduğunda, yoksulluk mutlak bir terim olabiliyorken mallar veya özellikler söz konusu olduğunda, sıklıkla göreceli bir şekil alır. Adam Smith'in bahsettiği yetenek, geleneğe bağlı kalmayarak kendini utandırmaktan kaçınma kapasitesiydi. Smith'in düşündüğü bu senaryoda gerekli olan bir çift deri ayakkabıydı. Daha varlıklı toplulukları keşfettikçe, aynı yetenek için (bu tür bir utançtan kaçınmak) meta gereksinimi artıyor. Bu nedenle, metalar dünyasında, utançtan kaçınma yoluyla yoksulluktan kaçmak, değişen bir ürün yelpazesini gerektirir ve bunun için gereken kaynaklar, diğerlerinin koşullarıyla orantılıdır. Ancak, yaşam seviyesini doğrudan etkileyen yetenekler alanında, bu tür aşağılanmalardan kesinlikle kaçınmak gerekir. Utanmamak ama kesinlikle utanmamak (Sen, 1983, ss. 159-161).

Açlık ve Kıtlıklar

Dünyanın birçok yerinde açlık bir norm olarak görülebilir, ancak katastrofik kıtlık salgınları, rutin açlık olgusundan ayırt edilmelidir. M.Ö. 436'da binlerce aç Romalı kendilerini Tiber'e attığında, bu sıradan bir açlık değildi. M.S. 918'de Keşmir'deki Vitasta (Jhelum) suyunun tamamen cesetlerle kaplı olduğu veya 1333-1337'de Çin'de sadece bir bölgede dört milyon insanın öldüğü veya 1770'de en iyi tahminlerin Hindistan'da on milyon ölüme işaret ettiği veya İrlanda'da 1845-1851'de yaşanan kıtlığın tüm İrlanda nüfusunun yaklaşık beşte birini öldürdüğü ve benzer sayıda insanın göç etmesine neden olduğu açıktır. Bir ulus tamamen tükendiğinde gıda ihraç ediyorsa, kıtlıktan çok açlığı tartışabiliriz. Hem açlıkların hem de kıtlıkların uzun bir tarihinden rahatlıkla bahsedilebilir. Açlık, insanların yeterli yiyeceği olmadığı zaman iken, kıtlık, yaygın ölümlerle sonuçlanan bir durumdur. Kıtlık, açlık demektir, ancak bunun tersi olmaz. Açlık, yoksulluğun alameti iken, tersi doğru değildir (Sen, 1981, ss. 39-40). Açlık, birinin yeterince yiyeceği olmadığını bir işaretidir. Tuhaflığı, yiyecek eksikliği değildir. İkincisi de dahil olmak üzere birincisinin potansiyel nedenleri çok fazladır (Sen, 1981, s. 1).

Sen'in kıtlık ve yoksullukla ilgili teorik incelemesi, paradoksal bir şekilde, yalnızca beklenmedik cevaplar vermekle kalmaz, aynı zamanda dünyanın bir dizi açlık sorununu ele almak için önemli kamu politikası çıkarımlarına da sahiptir. Tarihsel olarak, bölgedeki gıda üretiminin ve arzının azalmasının kıtlıkların nedeni olduğu düşünülüyordu. Ancak Sen, kıtlıklara ilişkin ekonomik analiziyle bu geleneksel görüşü çürüttü. Sen, kıtlıklara esas olarak gıda arzındaki büyük bir düşüşten ziyade, insanların gıdaya erişim ve elde etme haklarının ve satın alma gücünün kaybının neden olduğunu gösterdi. Bu gerçekleşmiş ya da olmaya devam eden dünyadaki büyük kıtlıkların çoğuyla ilgili en acı gerçektir. 1943'te Bengal'de yaklaşık üç milyon kişinin ölümüne yol açan feci bir kıtlık meydana geldi. Gıda üretimi bu yıl önemli ölçüde azalmadı, ancak nispi gıda fiyatları yalnızca şehirlerde yaşayanların ve daha yüksek gelirli insanların yiyecek satın alabileceği söylentisiyle fırladı. Günlük ücretlere ve sınırlı veya güvenilmez kazançları olan kırsal kesim halkı özellikle ağır darbe aldı. 2005'te büyük bir kıtlık ve yetersiz beslenme felaketi Nijer'i tehdit etti. Ülke, yağmur eksikliği nedeniyle genel olarak daha az tahıl üretmiş olsa da durum pek de vahim değildi. Gerçekte, açlığın görülmediği 2001 hasadından %22 daha fazlaydı. Buna rağmen, halkın önemli bir bölümü, özellikle de çobanlar, satabilecekleri şeylerin (hayvanların) fiyatları düşerken satın almak zorunda oldukları şeylerin fiyatlarının yükselmesi nedeniyle açlık, hastalık ve yetersiz beslenmeden mustarıptı. Sen, gıda mevcudiyeti ve üretiminin yanı sıra dağıtımın da açlık ve yoksullukta önemli faktörler olduğunu savunuyor. Ayrıca, insanların gıdaya erişme, sağlığı koruma ve beslenmeyi doğrudan veya dolaylı olarak elde etme kapasiteleri veya becerileri üzerinde etkisi olabilecek ekonomik, sosyal ve politik yapılara da ışık tutmaktadır (Alexander, 2016, s. 55).

Yetenek Yaklaşımının Çıkarımları

Özgürlük

Özgürlük, Amartya Sen'in üzerinde ısrarla durduğu farklı bir konu. Sen, yeteri miktarda besin maddesine ve temiz suya erişerek açlıktan kurtulma, önlenebilir hastalıklardan korunma, sağlık hizmetlerine erişebilme, barınma ve giyinme olanaklarına sahip olma gibi konularda insanların sahip olduğu özgürlüklerin yoksullukla olan ilişkisine değinir. Yeterli sosyal ve kamu hizmetlerinin olmaması ve salgınları önlemek için etkili bir sistemin olmaması da özgürlüklerin reddiyle bağlantılıdır. Aynı zamanda, yerel uyumu teşvik edecek çağdaş eğitim kurumlarının ve hizmetlerinin yokluğuyla da yakından bağlantılıdır. Özgürlüğün kötüye kullanılmasına örnek teşkil edebilecek diğer eylemler, otoriter rejimler tarafından insan haklarının reddedilmesini ve sosyal, politik ve ekonomik yaşama katılma özgürlüğünün kısıtlanmasını içerir (Sen, 2004, ss. 17-18).

Sen, iki farklı özgürlük arasında bir çizgi çizer. Birincisi, yetenek olarak atıfta bulunduğu ve kişinin pozitif özgürlüğü ile bağlantılı olduğuna inandığı ve bir kişinin bir dizi şeyi yapma veya olma kapasitesini içerdiğine inandığı, özgürlüğün fırsat yönüdür. İkincisi, seçim özerkliği ve müdahale etmeme, özgürlüğün süreç bileşeninin bir parçasıdır. Bu ikinci faktör, negatif özgürlük ve liberteryen kaygılarla doğrudan bağlantılıdır. Sen, farklı olmalarına rağmen özgürlüğün iki yüzünün bağlantılı olduğunu kabul ediyor. Yetenek yöntemini büyük ölçüde ilk fırsatın özgürlüğü yönünün çoğulcu bir analizi için bir alan ve adalet, avantaj ve gelişme hakkında düşünmenin bir yolu olarak görüyor. Bu hesap, değerlerin tek bir kapsayıcı meta-değere (fayda gibi) indirgenemeyeceğini kabul eder ve iyinin arzu edilen çeşitli bakış açılarına saygı duyar (Qizilbash, 2005, s. 152).

Amartya Sen, küçük bir çocukken Bangladeş'in bugünkü başkenti Dakka'da korkunç bir olay yaşadı. Sen, Pakistan'ın bağımsızlığının ilk yıllarında meydana gelen ayaklanmalarda Müslümanlar ve Hindular arasında çıkan çatışmalara ve ölümlü bir olaya tanık olur. Sen, evinin bahçesinde iken sırtından bıçaklanmış halde olan bir adamın bahçesine girdiğini görür. Bu adam, çok düşük bir ücret karşılığında çalışan Kader Mia adında Müslüman bir gündelikçiydi. Mia, Hindu bir grubun saldırısına uğrar ve sokak ortasında bıçaklanır. Olaya tanık olan Sen, ailesine haber verir ve babasıyla birlikte adamı hastaneye götürür. Müslüman gündelikçi, hastane yolunda eşinin ısrarına rağmen bu karışık bölgeye gitmek durumunda kaldığını ve evine ekmek götürmek zorunda olduğu için bu duruma katlandığını anlatır. Emeği karşılığında gelir elde etmek gibi bir iktisadi özgürlüğe sahip olamamanın sonucu daha sonra hastanede gerçekleşen ölüm olmuştur. Sen'in bu örneği ekonomik özgürlük yoksunluğunun sonuçları açısından önemlidir (Sen, 2004, s. 23).

Kapasiteye dayalı yaklaşımda yoksulluk; açlık, hastalık, cehalet vb. sebeplerden kaçınma hürriyeti gibi bazı temel hürriyetlerin eksikliği veya yetersiz uygulanması olarak tanımlanmaktadır. Burada özgürlük kavramı geniştir ve hem olumlu hem de olumsuz özgürlükleri içerir. O yüzden, bir kişinin sağlıklı bir yaşam sürme özgürlüğü, hem toplumun gerçekten iyiye ulaşmasını sağlayan bir ortam yaratma konusundaki başarılı çabalarına hem de onun haklı sağlık arayışına (negatif özgürlüklerine kimsenin müdahale etmemesi şartıyla) bağlıdır. Asgari düzeydeki insan onuruna faydalı olduğu kabul edildiğinden, temel özgürlükler yoksulluk kavramıyla bağlantılıdır. İnsanların bu özgürlükler üzerinde doğuştan gelen haklara sahip olduğunu varsayan insan hakları yaklaşımının temelinde de insan onuru kaygısı yatmaktadır. İnsanların bu özgürlükleri kullanamaması, bu haklarına saygı gösterilmediğinin bir işareti. Dolayısıyla insan hakları açısından yoksulluk, bu temel özgürlüklere karşılık gelen hakların yerine getirilmemesi veya bu özgürlüklerin kapasite bakımından başarısızlığı olarak tanımlanabilir (United Nations, 2004, s. 9).

Teorik ve ampirik ekonomik araştırmalarda, insan hakları ve temel özgürlükler kavramı sıklıkla göz ardı edilmiştir. Refah ekonomisindeki standart çerçeveler, araçsal ve içsel değeri açıkça tanımadan, kişilerarası avantajı, rekabetçi piyasa sonuçlarının etkinliğini ve adaletini fayda açısından değerlendirirken, baskın yaklaşımlar ekonomik gelişmeleri gelir artışı açısından değerlendirir. Sen ise temel özgürlükleri ve insan haklarını görmezden gelen geleneksel çerçevelerin kapsamlı bir eleştirisini yaparak, önemli yeni çalışma alanları açtı ve radikal yeni yaklaşımların ve metodolojilerin geliştirilmesi aşamalarına katkılar sundu (Vizard, 2005, s. 27).

Refah ve gelişimin araçları ve amaçları arasındaki ayrım, yetenek yaklaşımında çok önemli bir analitik ayrımdır. Bu hedeflere ulaşmak için araçlar mevcut olsa da yalnızca amaçların içsel değeri vardır. Bu ayrımlar bazen pratikte karmaşılaşabilir. Bazı amaçların araçları aynı zamanda başka amaçlara da hizmet eder (örneğin, sağlıklı olma yeteneği kendi içinde bir amaçtır, ancak aynı zamanda çalışabilme yeteneğinin de bir aracıdır). Yetenek yaklaşımı, hedeflerin insanların işlevsel kapasiteleri (kişinin katılmak istediği eylemleri ve faaliyetleri üstlenmesi ve olmak istediği yerde olması gibi) açısından kavranması gerektiğini ileri sürer. Bir hayatı değerli kılan, Sen'in işlevler olarak bahsettiği tüm bu varlıklar ve şeylerden oluşur. İşlevler, çalışma, uyuma, okuma, sağlıklı olma, bir topluluğa ait olma, saygı görme vb. ihtiyaçları içerir. Ulaşılan işlevler ve kapasiteler arasındaki ayrımın yattığı yer; gerçekte mümkün olan ile etkili bir şekilde elde edilebilir olan arasında veya bir yanda başarılar ile diğer yanda özgürlükler veya değerli seçimler arasındadır. Nihayetinde önemli olan, insanların bu türden hayatlar yaşamak, bu tür şeyleri başarmak ve olmak istedikleri türden insanlar olmak için gerekli özgürlüklere veya değerli şanslara (kapasitelere) sahip olup olmadıklarıdır. Bu önemli fırsatları yakaladıktan sonra kendilerine en çok hitap eden seçenekleri seçebiliyorlar (Robeyns, 2005, s. 95).

Bir kişinin yetenek seti, farklı türden hayatlar yaşama özgürlüğünü yansıtır. O kişinin neler yapabileceğini gösterme yeteneği, kişisel özellikler ve toplumsal koşullar dahil olmak üzere bir dizi değişkenin kombinasyonudur. İnsani yetenekler, bireysel özgürlükte önemli bir rol oynar, ancak bunun tam bir tanımı, kişisel yaşam kapasitelerinin ötesine geçmeli ve diğer hedeflere (örneğin, kişinin kendi yaşamına doğrudan bağlı olmayan sosyal amaçlar gibi) odaklanmalıdır (Sen, 1993, s. 33).

Sen'in, 1980'lerden bu yana kapasite yaklaşımı konusundaki çalışmalarının ana odak noktası "pozitif özgürlük" olmuştur. Bu, kuşkusuz, daha yakın tarihli çalışmalarında, özellikle "Özgürlükle Kalkınma" çalışmasının çeşitli alanlarından fikirleri birleştirme çabalarının sonucudur. Sen, bu pasajda hem özgürlüğün temel önemini (gelişmeyi özgürlüğün genişlemesi olarak anlamak) hem de özgürlüğün gelişmeyi teşvik etmede oynadığı kritik rolü tartışıyor. Sen ayrıca "sürdürülebilir kalkınma"dan çok "sürdürülebilir özgürlük"ün önemine vurgu yapıyor.

Demokrasi

Gelişmekte olan ülkelerde, demokrasilere ve temel siyasi ve sosyal haklara yönelik eleştiriler üç koldan gelişir. Birincisi, bu hakların sosyal ve ekonomik ilerlemeyi engellediği iddiasıdır. Bu iddia, Singapur eski Başbakanı Lee Kuan Yew tarafından formüle edildiği için Lee hipotezi olarak kabul görür. İkincisi, yoksul insanların, siyasi haklarını kullanmaktan çok temel ihtiyaçlarını karşılamaya öncelik vereceği iddiasıdır. Önce ekonomik yoksulluğu ve sefaleti sona erdirmeleri gerektiğinden, siyasi haklara çok fazla vurgu yapmaktan kaçınırlar. Üçüncüsü, siyasi ve medeni haklara odaklanmanın, özgürlük ve haklardan çok düzen ve disipline eğilimli Asya idealleriyle tutarsız tipik bir Batılı endişe olduğu iddia edildi. Örneğin, disiplin ve düzene daha fazla önem verdiği için basın sansürünün Asya toplumlarında Batı toplumlarına göre daha kabul edilebilir olduğu iddia edilmektedir. Sen, siyasi hakların sahip olduğu olumlu değere dikkat çekerek, temel yeteneklerin bir bileşeni olarak önemini altını çiziyor. Değerlerimizi ifade etmek ve dikkate alınmasını talep etmek için ifade özgürlüğüne ve demokratik seçime ihtiyacımız var. Demokratik bir hükümet biçimine ve bir dereceye kadar basın özgürlüğüne sahip bağımsız bir ulusta, hiçbir zaman uzun süreli bir kitle olmamıştır. Eski krallıklar, çağdaş otoriter toplumlar, ilkel kabile toplumları, çağdaş teknokratik diktatörlükler, emperyalistlerin kuzeyden yönettiği sömürge ekonomileri ve son zamanlarda despotik ulusal liderler veya dayanılmaz tekil partiler tarafından yönetilen bağımsız güney ülkeleri kitleler yaşadı. Ancak bu kitleler bağımsız, düzenli seçimler yapan, muhalefet partilerinin eleştirilerini dile getirdiği ve gazetelerin geniş bir sansür olmaksızın hükümet politikalarını özgürce haber yapmasına ve sorgulamasına izin verdiği bir ülkede hiç olmamıştır (Sen, 2004, ss. 208-213).

Bazı düzenli ülkelerin (Güney Kore, Singapur ve reform sonrası Çin gibi) daha az otoriter ülkelere (Hindistan, Jamaika ve Kosta Rika dahil) daha hızlı ekonomik büyüme yaşadıkları bir gerçektir. Diğer yandan, Lee hipotezi, mevcut geniş veri yelpazesi üzerinde herhangi bir genel istatistiksel teste değil, oldukça seçici ve sınırlı verilere dayanan rastgele ampirizm üzerine kuruludur. Son derece seçici kanıtlar temelinde, bu kadar geniş bir ilişkilendirme kurmak imkansızdır. Dolayısıyla, ne otoriteryanizmin ekonomik büyümeyi teşvik etmede diğer sistemlerden daha iyi olduğunun (Singapur veya Çin'deki hızlı ekonomik büyüme) kesin kanıtı ne de bunun tersinin kesin kanıtı (Botsvana'nın en iyi sicile sahip ülke olduğu) çıkarımı yapılabilir (Sen, 1999b, s. 6).

Yetenek yaklaşımı, daha başarılı sonuçlar için çalışanlara daha güçlü yapıda bir ekonomik ilerleme metodu sunar. Sen, gelişmeye giden yolun bireysel özgürlüklerin genişletilmesiyle olabileceğini iddia ediyor. Sen, kalkınma için kurumların önemine ve çeşitli sosyal kurumların bireysel özgürlüklerin sürdürülmesi ve genişletilmesi üzerinde nasıl önemli bir etkiye sahip olduğuna vurgu yapıyor. Sen ayrıca, yolsuzluk, kadınlara kötü muamele gibi konuları ele almada ve demokratik kurumların işlevi, medeni özgürlükler ve sosyal normların, ahlakın ve hedeflerin geliştirilmesinde özgür basın gibi konuların gündeme getirilmesinde kamusal müzakerenin değerini vurgulamaya özen gösteriyor. Demokratik kurumların, daha az otoriteye sahip bireyleri etkileyen eşitsizlikleri tek başlarına ele alamaları da eşitliği artırmak için ikna edici gerekçeleri olduğunu açıkça belirtiyor (Hill, 2003, s. 119).

Sosyal düzenlemelerin ve bireysel özgürlüklerin desteklenmesinde kilit bir role sahip olan kurumlar, bireylerin sağlıklı olabilmeleri, temiz bir çevrede yaşayabilmeleri, biyoçeşitliliğin ekonomik kazanç için göz ardı edilemeyeceğine dair ortak inanca ve bu ortak inancı yansıtan yasal olarak bağlayıcı bir çerçevenin oluşmasında kilit bir rol oynar. Aynı zamanda, kültürel azınlıkların haklarını tam olarak koruyan ve yerine getiren uygun bir yasal çerçeve olmadan yerli halkların dillerini ve geleneklerini koruma yeteneği de mevcut olmayacaktır. Bu nedenle, Sen'in yetenekler yaklaşımında, ekonomik, sosyal ve politik fırsatlar arasında iki yönlü bir ilişki olduğundan, bireysel özgürlük esasen toplumsal bir üründür. Pazar yeri, devlet kurumları, hukuk sistemi, siyasi partiler, medya vb. önemli kurumların varlığı olmadan özgürlükler gelişemez ve genişleyemez. Toplumsal yapıların ya da kurumların kişisel özgürlükleri geliştirmede ya da kısıtlamada önemli bir rol oynadığı düşünülse bile, bu özgürlüklerin korunması ve güvence altına alınmasındaki rolleri yine de araştırılmalıdır. Kurumlar, özgürlüklerimizi sağlamada çok önemli bir rol oynamaktadır, ancak işlevlerini özgürlüğümüzü nasıl etkiledikleri açısından değerlendirmek daha doğru olur. Nihayetinde, tüm eylemler insanların sürdürdüğü hayatlar tarafından belirlenir. Bireyüstü bir özne tarafından değil, sadece bireyler tarafından (Deneulin, 2008, s. 108).

Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği

Cinsiyet eşitsizliği, yetenek yaklaşımının gün ışığına çıkarma potansiyeline sahip olduğu bir başka konudur. Hane içindeki işbölümü ve kaynak dağılımı, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin en önemli nedenlerinden bazılarıdır. Geleneksel ekonomik değerlendirme teknikleri, piyasa tarafından üretilen gelir,

tüketim ve işgücü arzı verileriyle çalışır hale getirilir. Bu veriler tercihleri üretmek için kullanılır. Bununla birlikte, bu veriler, örneğin erkeklerin evde kadınlara göre daha fazla mı yoksa daha az mı tükettiklerini veya kaynakları nasıl kullanacakları konusunda daha fazla takdir yetkisine sahip olup olmadıklarını düşünmemize nadiren fırsat verir. Sen, Çin, Hindistan ve Kuzey Afrika'daki bazı cinsiyet eşitsizliklerini tespit etmek için ölüm, hastalık, hastaneye yatış, kilo ve beslenmeye ilişkin verileri kullanırken, evde yiyecek ve tıbbi tedavi dağıtımında erkekleri kızlara göre sistematik olarak tercih eden bazı bulgular bulmaktadır (Sugden, 1993, s. 1955).

Ekonomik modellerde, aile üyeleri arasında malların dağılımının refaha veya ihtiyaçları karşılamaya dayalı olduğu yaygın bir varsayım olsa da aile içi dağılımlar konusunda ciddi eşitsiz sonuçların olduğuna dair önemli veriler mevcuttur. Kadınların erkekler tarafından sistematik olarak yoksun bırakılması (özellikle kız çocukların erkek çocuklara karşı) son zamanlarda birçok toplumda çok fazla ilgi gördü ve Çin, Güney Asya, Batı Asya, Kuzey Afrika gibi dünyanın pek çok yerinde bunun birçok örneğiyle karşılaşabiliyoruz. Aynı ailedeki gıda arzının kimin tarafından nasıl alındığını takip etmek elbette zordur. Çoğu zaman, haksız gıda dağıtımı iddiaları dolaylı bilgilere dayanmaktadır. Yetersiz beslenmenin klinik belirtileri, hastalık oranları veya karşılaştırılabilir ölüm modelleri gibi farklı beslenme ve ilgili işlevler hakkındaki verilerin karşılaştırılması, olası yaşam kalitesini belirlemek için yararlıdır. Yalnızca emtia satın alımlarını, beslenmedeki refahın derecesini ve bu refaha ulaşma kapasitesini takip etmekle ilgilenir; bunların hepsi kendi başlarına önemli olmaktan çok bir amaca hizmet eder (Dreze ve Sen, 1989, s. 51).

Kadınlar işe, ekonomik varlıklara erişimde ve özel ve kamusal karar alma süreçlerine katılımında ayrımcılığa uğramaya devam ediyor. Ayrıca kadınlar, erkeklere oranla yoksullukla daha fazla karşı karşıyadır. Latin Amerika ve Karayipler'de genel olarak yoksulluk oranlarının düşmesine rağmen, yoksul ailelerde kadınların erkeklere oranı 1997'de 100 erkekte 108 kadından 2012'de 100 erkekte 117 kadına yükseldi. Kadınlar iş piyasasında ayrımcılığa maruz kalıyor. Dünya çapında çalışma çağındaki erkeklerin yaklaşık dörtte üçü çalışırken, çalışma çağındaki kadınların ancak yarısı çalışıyor. Küresel olarak, kadınlar erkeklerden yüzde 24 oranında daha az kazanıyor. 2012-2013 için eğitim düzeyine göre işsizlik oranları hakkında veri sağlayan 92 ülkenin yüzde 85'inde, daha yüksek eğitim düzeyine sahip kadınların işsizlik oranları, eşit eğitim düzeyine sahip erkeklerden daha yüksektir. Devam eden gelişmelere rağmen, özel sektörde ve kamu sektöründe karar alma süreçlerinde cinsiyetlerin eşit temsiliyi sağlamak için dünyada yapılması gereken daha çok şey var (United Nations, 2015, s. 8).

Daha düşük gelirleri ve işlerini kaybetme olasılıklarının daha yüksek olması nedeniyle, kadınlar mali açıdan yoksullaşma riskine karşı erkeklerden daha savunmasızdır. Bu meydana geldiğinde, insanlar daha düşük eğitim seviyeleri (insan sermayesi), değerli kaynakların (varlıklar) eksikliği ve ev içi görevler ve çocuklar tarafından dayatılan sınırlamalar nedeniyle yoksulluk içine düştükten sonra kurtulmak için daha fazla mücadele ederler. Bütün bunlar, çocuklar için ciddi sonuçları olacak bir yoksulluk tuzağına düşme riskini artırıyor. Bu nedenle, cinsiyet eşitsizliği uzun vadeli yoksulluk yaratır ve çocuklar aracılığıyla gelecek nesillere aktarılacak kırılganlığı artırır. Kırılganlığı nesiller arası yoksulluğa bağlayan aynı kısır yoksulluk döngüsü bugün hala mevcuttur, ancak kadınlar söz konusu olduğunda, mekanizmayı besleyen şey toplumsal cinsiyet eşitsizliğidir. Bu döngüyü kırmak için zincirin çeşitli noktalarında cinsiyet ayrımcılığıyla mücadele etmek gerekiyor. Alternatif olarak, kadınların kapasiteleri (ve daha doğrusu potansiyel bileşeni) güçlendirilmelidir. Bu genellikle, örneğin okuryazarlık ve mesleki eğitime erişimi, kredi ve mikro finans kullanımını, hayvancılık sektörüne yönlendirebilme ve ev işlerine daha az zaman harcamayı kolaylaştıran bir dizi adım aracılığıyla gerçekleştirilir (Dubois ve Rousseau, 2008, s. 425).

Yetenek Yaklaşımının Bazı Eleştirileri

İktisat-Etik Sorunu

İktisada, Sokrates'ten bu yana sorulan bir soru olan nasıl yaşamalıyız? yaklaşımı hakimdir. Bu soru, faydacılığın benmerkezci bakış açısıyla cevaplanır. Mantıken herkes kendi çıkarını düşünür. Bu bakımdan iktisat biliminde etik, bencillik ekseninde tanımlanır. Amartya Sen, bu baskın ekonomik düşüncenin nihai hedeflerden çok lojistikle ilgili olduğunu savunurken, etik anlayışın ise nasıl yaşamalıyız? ve insan iyiliğine nasıl ulaşabiliriz? sorularına cevap vermeye çalıştığını gösterir. Bu nedenle, etik konusu egemen ekonomik alanda ortaya çıktığında subjektif yaklaşımların öne çıktığı görülebilir. Ekonominin temel belgelerinden biri olarak kabul edilen Adam Smith'in Ahlakî Duygular Kuramı eserinin esasında, Ulusların Zenginliği eserinin temeli olduğu gerçeği, iktisatçıların ilgisini çok da çekmiyor. Hâkim ekonomik akımda ahlak/etik her yere çekilebilecek ve göz ardı edilmesi gereken bir olgu olarak görülüyor. Bu ve benzeri nedenlerle etğin iktisat

teorisine entegre edilmesine yönelik araştırmaların büyük ölçüde başarısız olduğu söylenebilir (İnsel, 2000, s. 7).

Yirminci yüzyılda hâkim olan liberal dünya görüşüne göre Adam Smith, çıkarıcılığın en önemli savunucusudur. Çelişkili ve sürekli büyüyen literatürün varlığı, Smith'in algılanma şeklini değiştirmiştir. Oluşturulan birçok farklı Smith profili vardır ve her birinin kendine özgü bir yorumu vardır. Amartya Sen ise Adam Smith'in yeni okuması ve analiziyle ön plana çıktı. Sen, Smith'i çıkarıcı insan davranışını destekleyici olarak görmeyi yanlış ve eksik olduğunu savunur (Levent, 2017, s. 118).

Sen, sadece kendi çıkarlarına odaklanıp diğer her şeyi bir kenara bırakma düşüncesini yanlış buluyor. Sen, tamamen mantıksız olmadığını kabul etse de yalnızca kişisel çıkar maksimizasyonunun rasyonel, diğer her şeyin irrasyonel olduğu fikrine katılmıyor (Sen, 2003, s. 24). Sen, ekonominin amacının, insanların olanaklarını genişleterek yeteneklerini artırmak olması gerektiğini iddia ediyor. Bu, daha fazla ürün üretmek faydayı maksimize etmeyi amaçlayan klasik refah ekonomisinin bir eleştirisidir. Bireyler, istedikleri gibi hareket etmekte ve ürünleri değiş tokuş etmekte özgürdür çünkü geleneksel refah ekonomisi, insanların mantıklı olduğu önermesini yapar. Bunun, birilerinin durumunu kötüleştirmeden kimsenin gelişemeyeceği bir durum olan Pareto optimalliğine yol açtığını savunur. Malların bir kişiden diğerine yeniden dağıtılması, faydalar hesaplanamayacağı ve iki farklı kişinin faydaları karşılaştırılmayacağı için genel refahı artıramaz (Pressman ve Summerfield, 2000, ss. 92-93).

Faydacılık ve Rawlsian Eşitlik Eleştirisi

Sen, her birinin önemli kusurları olduğunu savunarak faydacı eşitliği, toplam fayda eşitliğini ve Rawlsçu eşitlik çıkarımlarını eleştiriyor (Sen, 1979, s. 197). Faydacı olmayan alternatif yöntemler olarak yetenek yaklaşımını ve yetenek temelli adalet görüşünü önerir. Sen, faydacılığın zevk, mutluluk veya tercih-tatmin olarak tanımlanan faydayı en üst düzeye çıkarmak için öznel bir yaklaşım benimsediğini savunuyor. Sen'in eleştirisi Rawls, Dworkin, Williams, Elster ve Scanlon'unakilere benzese de aynı zamanda kendi ekonomik ve felsefi içgörülerini kullanarak çeşitli faydacı teorilerdeki kusurları da ele alıyor. Sen, antropolojik ekonomik insan kavramının (homo economicus) indirgemeci olduğunu düşünür. İnsanların acı ve ıstıraptan kaçınırken mutluluğu arama fikrinin ilk başta cazip gelmesi faydacılığı popüler felsefede öne çıkarsa da insanların hayatlarını beslenme ihtiyaçları, sağlık, eğitim, sosyal kabul ve siyasi katılım gibi çeşitli faaliyetler ve varlıklar veya işlevler açısından değerlendirmeyi önerir. Sen, adil değerlendirmelerin, insanların insan hakları ve taahhütler gibi faydalı olmayan yönlerle çelişip çelişmediğine ve güzel deneyimlerinin yararlılığına ilişkin bilgilerini içermesi gerektiğine inanır (Alexander, 2016, ss. 9-11).

Belirli bir toplam geliri çeşitli bireyler arasında bölüştürerek bireysel faydaların toplamını maksimize etmek için, çeşitli bireylerin gelirlerinden elde edilen marjinal faydaları eşitlemek gerekir ki bu da toplam hizmetlerin eşitlenmesini gerektirir. Marshall ve diğer araştırmacılar bu belirli faydacı bileşene dikkat çekmiş olsalar da ondan herhangi bir radikal dağıtımcı politika yöntemi türetmeye çalışmadılar. Bu diyalektik süreç faydacılığa haksız yere eşitlikçi adını verse de örneğin herhangi bir gelir seviyesinde, A kişinin B kişisinden en az iki kat daha fazla fayda sağladığı bir senaryo düşünülürse bu yaklaşımın doğasını görmek kolaylaşır, çünkü B kişinin bazı engelleri olduğu biliniyor (sakatlık gibi). Bu, daha önce özetlenen kişilerarası karşılaştırmalarda, A konumunu değerlendiren bir kişinin onu tüm gelir düzeylerinde B konumundan iki kat daha iyi gördüğu anlamına gelir. Bu durumda toplam faydanın maksimize edilmesi kuralı gereği, gelir eşit olarak paylaşılsa bile A'nın B'den daha fazla yararlanacağını ve faydacı dağıtım kuralının bu eşitsizliği azaltmak yerine A'nın faydalarını artıracağını varsayar (Sen, 1997a, ss. 15-16).

Sen, Rawls'un adalet teorisini metodolojisine inandırıcı bir meydan okuma olarak görür. Rawls, temel malları sosyal ve doğal kategorilere ayırır; doğal birincil mallar, bireyin doğasında bulunan niteliklerdir ve sosyal birincil mallar, sosyal ihtiyaçlardır. Sen, kaynakların adil dağılımının garanti edildiğine ve eşitsizliklerin ancak kaynaklar üzerinde en az etkiye sahip olanların daha az etkiye sahip olması durumunda meşru olduğuna inanır. Rawls'un adalet teorisinin, faydadan çok kaynaklara dayanarak vurguyu özgürlüğe kaydırđını kabul ediyor. Sen, kişinin gerçekten sahip olduğu özgürlük seviyesinden çok özgürlüğün araçlarına odaklandığı için değişimin büyüklüğünün yetersiz olduğunu savunuyor. Kaynaklar üzerinde eşit yetkiye sahiplerse, insanların eşit fırsatlara sahip olduğunu öne sürüyor. Bununla birlikte, insanlar kaynakları işlevlere dönüştürme kapasitelerinde farklılık gösterdiğinden, kaynak üstünlüğünün bile her zaman işlevler alanında fırsat eşitliği anlamına gelmediğini savunur. Örneğin, şiddetli böbrek hastalığı olan bir kişinin hayatta kalması ve temel görevleri yerine getirmesi için sağlıklı bir kişiye göre daha fazla kaynağa ihtiyaç vardır veya tekerlekli sandalye kullanıcısının sosyal hayata katılmak için fiziksel olarak uygun bir kişiye göre daha fazla kaynağa ihtiyaç vardır (Sugden, 1993, ss. 1955-1956).

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Sen, belirli bir topluluktaki bireyler arasında paylaşılan yaşam standardının ne olduğunu tanımlayan sosyal ve ekonomik süreçlerin önemini inkâr etmez. Bir kişinin belirli bir topluluğun parçası olarak kabul edilmesi için gerekli olan işlevlerin toplumdan topluma değiştiği sonucuna varabiliriz. Bazı araştırmacıların tespit ettiği üzere yoksulluk kavramının mutlak bir özü var ki, o da yoksul insanların yoksul olmayan insanlarla aynı seçenekler yelpazesine sahip olmamasıdır. Bu nedenle, yoksulluk, insanların kendi hayatlarını yaşamak için sahip olmaları gereken temel yetenekler açısından eksiklik olarak görülebilir. Dolayısıyla Sen, kapasitelerin mutlak olduğuna, ancak mal üretmek veya sosyal faaliyetlerde bulunmak için hangi yeteneklerin gerekli olduğunu tanımlamanın toplumdan topluma farklılık gösterdiğine ve bu nedenle göreceli bir bileşen olarak görülebileceğine inanmaktadır.

Sen, aynı zamanda ekonomide insan haklarıyla ilgili konulara güçlü bir vurgu yapan yeni paradigmalardan ve metodolojilerin geliştirilmesine öncülük etmiştir. Sen, temel özgürlükleri ve insan haklarını hesaba katmayan geleneksel çerçevelerin kapsamlı bir eleştirisini ortaya koyar. İnsan hakları ve ekonomi arasında "bilimsel bir köprü" oluşturulmasının hem metodolojik hem de maddi değeri olan ve daha sonraki çalışmalar için bir model ve katalizör görevi gören yeni ve önemli bir katkı olduğunu göstermiştir.

Ayrıca, yetenek yaklaşımına ilişkin literatürün halen dağınık olduğunu söylemek gerekir. Disiplinler arası değişim, yetenek literatüründe diğer literatürlerin çoğundan daha yaygın olmasına rağmen, yaklaşımın birçok okuyucusu için bir meydan okuma teşkil ettiğini söyleyebiliriz. Sen'in yazıları zaman içinde aşamalı olarak gelişti, tek bir makale veya kitapta kolayca özetlenemezler. Kapasite yaklaşımı hakkındaki bilgi birikimi de son yıllarda hızla genişlemektedir. Tüm bunlar, yeni başlayanların bu literatürün ana kavramlarını anlamalarını zorlaştırabilir. Bu çalışmamız, kapasite yaklaşımının teorik ve kavramsal temellerini daha anlaşılır bir şekilde sunmaya gayret göstererek yoksulluk olgusunu ele almaya çalışan sosyal politikaların tasarımına yön verecektir.

Etik Beyan

"*Amartya Sen'in Yetenek Yoksunluğu Olarak Yoksulluk Analizi*" başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayına ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Yazarların çalışmadaki katkı oranları eşittir

Çatışma Beyanı

Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

Not

Bu çalışma, Dr. Öğr. Üyesi Mahir ÖZHAN danışmanlığında Savaş BEYTER tarafından hazırlanan ve Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı'nda kabul edilen "Amartya Sen'in İktisat Anlayışı: Yoksulluk Bağlamında Bir Değerlendirme" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Kaynakça

- Ak, M. (2016). Toplumsal Bir Olgu Olarak Yoksulluk. *Akademik Bakış Dergisi* (54), 296-306.
- Alcock, P. (1997). *Understanding Poverty: Second Edition*. New York: Palgrave.
- Alexander, J. (2016). *Capabilities and Social Justice: The Political Philosophy of Amartya Sen and Martha Nussbaum*. London: Routledge.
- Alkire, S., Foster, J., Seth, S., Santos, M., Roche, J. ve Ballón, P. (2015). *Multidimensional Poverty Measurement and Analysis*. USA: Oxford University Press.
- Atkinson, A. B. (1970). On the Measurement of Inequality. *Journal of Economic Theory*, 2, 244-263.
- Buğra, A. (2005). Yoksulluk ve Sosyal Haklar. *Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu*. İstanbul.
- Clark, D. A. (2006). Capability Approach. İçinde D. A. Clark (Edt.), *The Elgar Companion to Development Studies* (ss. 32-45). Edward Elgar Publishing.
- Deneulin, S. (2008). Beyond Individual Freedom and Agency: Structures of Living Together in the Capability Approach. İçinde F. Comim, M. Qizilbash, ve S. Alkire (Edt.), *The Capability Approach: Concepts, Measures and Applications* (ss. 105-124). Cambridge University Press.

- Dreze, J. ve Sen, A. (1989). *Hunger and Public Action*. Oxford: Clarendon Press.
- Dubois, J.-L. ve Rousseau, S. (2008). Reinforcing Households' Capabilities as a Way to Reduce Vulnerability and Prevent Poverty in Equitable Terms. İçinde F. Comim, M. Qizilbash, ve S. Alkire (Edt.), *The Capability Approach: Concepts, Measures and Applications* (ss. 421-436). Cambridge University Press.
- Ferreira, F., Chen, S., Dabalen, A., Dikhanov, Y., Hamadeh, N., Jolliffe, D., . . . Yoshida, N. (2015). *A Global Count of the Extreme Poor in 2012: Data Issues, Methodology and Initial Results*. World Bank.
- Fukuda-Parr, S. (2003). The Human Development Paradigm: Operationalizing Sen's Ideas on Capabilities. *Feminist Economics*, 9(2-3), 301-317.
- Güzel, İ. H. (2021). An Important Actor In Struggle Against Poverty: Local Governments. *International Journal of Disciplines in Economics & Administrative Sciences Studies*, 7(26), 81-88.
- Hill, M. (2003). Development as Empowerment. *Feminist Economics*, 9(2-3), 117-135.
- Hoover, G., Formby, J. ve Kim, H. (2004). Poverty, Non-White Poverty, and the Sen Index. *Review of Income and Wealth*, 50(4), 543-559.
- İnsel, A. (2000). Özgürlük Etiği Karşısında İktisat Kuramı: Amartya Sen'in Etik İktisat Önerisi. *Toplum ve Bilim* (86), 7-21.
- Laderchi, C., Saith, R. ve Stewart, F. (2003). Does it Matter that we do not Agree on the Definition of Poverty? A Comparison of Four Approaches. *Oxford Development Studies*, 31(3), 243-274.
- Levent, A. (2017). İktisatı Yeniden Felsefeyle Buluşturmak: Amartya Sen'in Adam Smith Okuması. *İnsan ve Toplum*, 7(1), 117-137.
- Nussbaum, M. C. (2003). Capabilities as Fundamental Entitlements: Sen and Social Justice. *Feminist Economics*, 9(2-3), 33-59.
- Pressman, S. ve Summerfield, G. (2000). The Economic Contributions of Amartya Sen. *Review of Political Economy*, 12(1), 89-113.
- Qizilbash, M. (2005). Sen on Freedom and Gender Justice. *Feminist Economics*, 11(3), 151-166.
- Qizilbash, M. (2008). Amartya Sen's Capability View Insightful Sketch or Diıstorted Picture? İçinde F. Comim, M. Qizilbash, ve S. Alkire (Edt.), *The Capability Approach: Concepts, Measures and Applications* (ss. 53-81). Cambridge University Press.
- Robeyns, I. (2003). The Capability Approach: An Interdisciplinary Introduction. *Training Course Preceding the Third International Conference on the Capability Approach*. Pavia.
- Robeyns, I. (2005). The Capability Approach: a Theoretical Survey. *Journal of Human Development*, 6(1), 93-117.
- Robeyns, I. ve Byskov, M. (2021). The Capability Approach. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*.
- Santos, T. M. (2017). Poverty As Lack of Capabilities: An Analysis of the Definition of Poverty of Amartya Sen. *PERI*, 9(2), 125-148.
- Sen, A. (1979). Equality of What? *The Tanner Lecture on Human Values*, 197-220.
- Sen, A. (1981). *Poverty and Famines: An Essay on Entitlement and Deprivation*. Oxford: Clarendon Press.
- Sen, A. (1983). Poor, Relatively Speaking. *Oxford Economic Papers*, 35(2), 153-169.
- Sen, A. (1987). *The Standard of Living*. Cambridge University Press.
- Sen, A. (1992). *Inequality Reexamined*. Oxford: Clarendon Press.
- Sen, A. (1993). Capability and Well-Being. İçinde M. Nussbaum ve A. Sen (Edt.), *The Quality of Life* (ss. 41-66). Clarendon Press.
- Sen, A. (1995). Gender Inequality and Theories of Justice. İçinde M. C. Nussbaum, ve J. Glover (Edt.), *Women, Culture and Development: A Study of Human Capabilities* (ss. 259-273). Clarendon Press.
- Sen, A. (1997a). *On Economic Inequality*. Oxford University Press.
- Sen, A. (1997b). From Income Inequality to Economic Inequality. *Southern Economic Journal*, 64(2), 383-401.
- Sen, A. (1997c). Inequality, Unemployment and Contemporary Europe. *International Labour Review*, 136(2), 155-171.
- Sen, A. (1999a). *Commodities and Capabilities*. Oxford University Press.
- Sen, A. (1999b). Democracy as a Universal Value. *Journal of Democracy*, 10(3), 3-17.
- Sen, A. (2003). *Etik ve Ekonomi*. (Çev: A. Süha) Doğan Kitap.
- Sen, A. (2004). *Özgürlükle Kalkınma*. (Çev: Y. Alogan) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sugden, R. (1993). Welfare, Resources, and Capabilities: a Review of Inequality Reexamined by Amartya Sen. *Journal of Economic Literature*, 31(4), 1947-1962.
- TÜSİAD. (2000). *Türkiye'de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk*: Avrupa Birliği ile Karşılaştırma. İstanbul: TÜSİAD.
- United Nations. (2004). *Human Rights and Poverty Reduction: A Conceptual Framework*. OHCHR.
- United Nations. (2015). *The Millennium Development Goals Report: 2015*. New York.
- Vizard, P. (2005). The Contributions of Professor Amartya Sen in the Field of Human Rights. *Centre for Analysis of Social Exclusion, London School of Economics* (91).
- World Bank. (2001). *World Development Report 2000/2001: Attacking Poverty*. New York: Oxford University Press.

EXTENDED ABSTRACT

One significant issue that occurred in the past and is currently present is poverty. Using a variety of policies, nations are attempting to solve this issue. The Capacity Approach, created by Amartya Sen, links poverty with deprivation in addition to the conventional definition of poverty as a lack of income. In this

perspective, where poverty is characterized as a "lack of capacities," concerns about liberty, education, and human rights are significant. The method places greater emphasis on an individual's capacity than their income. Amartya Sen's contributions to economics, ethics, and poverty and inequality have contributed to the implementation of international norms and the Human Development Index (Fukuda-Parr, 2003, p. 301). Amartya Sen traces capability approach back to Aristotle (Sen, 2004, p. 107). Sen's approach is heavily influenced by Rawls' Theory of Justice and its emphasis on primary goods. Primary goods are means, not ends, and comparison of basic social good is difficult. Thus, people differ in physical build, life expectancy, health and lifestyle (Sen, 1992, p. 8). When Sen discusses the significance of the freedom of access to educational opportunities, health care, sanitation, nutrition, and political involvement, he draws the normative domain of the ability to live a life worth living (Robeyns, 2003, s. 7). The overall framework of our study is based on Amartya Sen's exploration of what constitutes human well-being and critique of utilitarian thinking that seeks to maximize the overall interests of "homo economicus." This essay outlines the core ideas of Sen's paradigm as they relate to various policy issues. It demonstrates how this way of thinking has changed through time, moving from the delivery of public services to political empowerment. It has been explained how Sen's paradigm differs from other paradigms in terms of capacities, including how they view gender, the last stages of economic-ethics discussions, fundamental liberties, and democracy. The option to concentrate on the moral significance of people's ability to accomplish lifestyles they have reason to value defines the capability approach, a theoretical framework that contains two normative ideals. First, the idea that having the choice to pursue happiness is of the utmost moral importance. Second, the idea that happiness should be interpreted in terms of people's capacities and functions. This sets it apart from more well-known theories of ethical judgment, such as utilitarianism, which place a singular emphasis on an individual's subjective well-being or the availability of resources for living a happy life. The ability to live a decent life is characterized as a collection of valued "assets and functions" including eating properly, getting married, going to school, traveling, maintaining excellent health, or interacting socially with people they actually have access to. People can develop their talents if they wish to. Capability are things and assets. Realized capabilities are called functions. If someone has the ability to turn a set of intermediary resources and public goods into a function, this is referred to in the talent literature as "transformation," and it is highly dependent on specific personal, social, and environmental circumstances (Hill, 2003, p. 118). Sen has been more than merely a critic of neoclassical economics, notwithstanding his criticism of its foundational tenets. He made an effort to develop more sound economic theory based on a set of assumptions that were more believable and practical. Sen challenged the absence of poverty, hunger, and hunger from the characterization of fundamental freedoms and human rights, which helped to build a framework within which international standards recognized in the field of poverty and human rights could be implemented meaningfully. You appreciate human potential and social connections, and you believe that some things have intrinsic value that cannot be measured by a market price. The unifying theme in Sen's work is focused on creating human potential and showing how this leads to greater well-being in society and within the household. Sen attempted to create an integrated framework that would bring together the width, depth, and length of poverty using the newly emerging literature on chronic poverty. The majority of chronic poverty research often does not distinguish clearly between poverty and vulnerability and instead concentrates on a specific aspect of poverty, like income or consumption. We can analyze various manifestations of poverty, think about how they interact to one another, and make specific statements about multidisciplinary strategies and goals when we allow for multidimensionality. Last but not least, a brief summary of Amartya Sen's main points on poverty might be made. The relationship between income and individual freedoms is neither permanent nor in any way automatic, despite the crucial role that salaries play in situations where different persons gain. A systematic fluctuation in the income of conversion into distinct functions that we can receive and enjoy is caused by different types of possibilities at different times. Sen's innovations can be methodologically challenging to apply in some situations, but at least he warns against the reductionism of the widely accepted approach. Studies on abstinence that are theoretically informed are at least increasing our awareness.